

Zuzanna Gądzik*

PRAWNOKARNA OCENA SAMOBÓJSTW POPEŁNIANYCH Z MOTYWÓW RELIGIJNYCH

Streszczenie

Artykuł dotyczy oceny samobójstw popełnianych z motywów religijnych, przy uwzględnieniu norm prawa karnego, mogących stanowić podstawę kryminalizacji. Pomimo że samobójstwo w świetle prawa karnego nie stanowi czynu zabronionego, ustawodawca wyszczególnił wiele przepisów penalizujących doprowadzenie innej osoby do targnięcia się na własne życie (m.in. art. 151 k.k., 207 § 3 k.k., 190a § 3 k.k.). Ponadto czynem zabronionym mogą być również zachowania samobójcy podjęte w związku z zamachem na swoje życie. W kontekście tym w artykule poddano analizie najczęstsze przypadki samobójstw popełnianych z motywów religijnych, tj. terroryzm samobójczy, samobójstwa popełniane w sektach oraz rytuał *sati*. W artykule wykorzystano przede wszystkim metodę formalno-dogmatyczną.

Słowa kluczowe: samobójstwo, odpowiedzialność karna, terroryzm samobójczy, sekty, doprowadzenie do samobójstwa

Samobójstwo jest jednym z głównych przejawów patologii społecznych. Należy uznać, że pomimo naruszenia dobra chronionego, którym jest przede

* dr Zuzanna Gądzik, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, adres e-mail: zuzanna.gadzik@kul.pl, ORCID: 0000-0002-9121-4658.

wszystkim życie samobójcy, samobójstwo jest również czynem, który zagrażać może bezpieczeństwu powszechnemu. Dotyczy to zwłaszcza zamachów samobójczych wiążących się z popełnieniem towarzyszących im przestępstw, wymierzonych właśnie w to dobro prawne.

Motywacja do targnięcia się na własne życie może być różna. Specjaliści z zakresu suicydologii wśród najczęstszych powodów samobójstw wymieniają np. bezrobocie, uzależnienia, depresję, śmierć osoby bliskiej, doznanie silnego stresu, samotność, zawody miłosne, nieporozumienia rodzinne, choroby somatyczne i choroby psychiczne¹. Przyczyna odebrania sobie życia może wynikać ponadto z wyznawanych poglądów religijnych, zgodnie z którymi słuszne wydaje się popełnienie samobójstwa dla osiągnięcia odpowiednich korzyści duchowych. Pomimo że większość religii kategorycznie uznaje samobójstwo za czyn moralnie naganny², odnotowuje się pewną liczbę przypadków, w których to przekonania religijne stanowią podłoże dla odebrania sobie życia³. Uwzględniając jednak ich charakter oraz specyfikę poglądów, w przeważającej mierze takim samobójstwom należy przypisać charakter dewiacyjny. Jako przykłady samobójstw popełnianych z motywów religijnych wymienić należy m.in. niektóre przejawy terroryzmu samobójczego, samobójstwa popełniane w ramach sekt, a także samospalenia (m.in. w ramach rytuału *sati*).

Przystępując do prawnokarnej oceny tych zachowań, należy podkreślić, że ustawodawca nie przewidział obecnie odpowiedzialności karnej za targnięcie się

¹ M. Kuć, *Kryminologia*, Warszawa 2010, s. 145 i n.; A. Szymanowska, w: *Patologia społeczna. Wybrane zagadnienia*, red. T. Szymanowski, Warszawa 1991, s. 142; N. Tétaz, *Warto żyć. Samobójstwo – jego istota i zwalczanie*, Warszawa 1976, s. 59. Zgodnie ze statystykami policyjnymi za lata 2013–2016 w Polsce w powyższym przedziale czasowym zamach samobójczy podjęło 23 359 osób. Por. *Zamachy samobójcze zakończone zgonem – sposób popełnienia, powód popełnienia – 2013–2016*, <http://statystyka.policja.pl/download/20/232674/zamachysamobojczezakonczonezgonemsposobpopelnieniapowod20132016.xlsx> (dostęp 4.10.2018).

² Przykładowo samobójstwo traktowane jest jako ciężki grzech (niejednokrotnie porównywany do zbrodni zabójstwa) w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie. Por. np. N. Tétaz, *op. cit.*, s. 11 i n.; G. Williams, *Świętość życia i prawo karne*, Warszawa 1960, s. 239; M. Kropidłowski, *Religie wobec samobójstwa*, www.racjonalista.pl/kk.php/s,3948 (dostęp 4.10.2018); *Suicide as Seen in Islam*, www.inter-islam.org/Prohibitions/suicide.html (dostęp 4.10.2018). Niejednoznaczne stanowisko w zakresie samobójstwa zajmuje natomiast np. hinduizm. Ogólnie uznaje się w nim, że jest to czyn moralnie naganny, zasługujący na stosowną karę. Z drugiej jednak strony hinduizm przyznaje człowiekowi prawo do odebrania sobie życia, lecz tylko przy spełnieniu określonych warunków – bez jakichkolwiek form przemocy (np. załodzenie na śmierć) i przy zastosowaniu naturalnych środków. *Hinduism and Suicide*, www.hinduwebsite.com/hinduism/h_suicide.asp (dostęp 4.10.2018); *Hinduism, Euthanasia and Suicide*, www.bbc.co.uk/religion/religions/hinduism/hinduethics/euthanasia.shtml (dostęp 4.10.2018).

³ Por. np. B. Hołyst, *Suidydogia*, Warszawa 2002, 497 i n.,

człowieka na własne życie⁴. Za słuszny uznaje się bowiem pogląd, iż nie można odpowiadać za zniszczenie lub uszkodzenie dobra (w tym przypadku swojego życia), którego jest się jedynym dysponentem⁵. Wobec tego analizie poddać należy czyny towarzyszące zamachowi samobójczemu – podjęte zarówno ze strony innych osób, których zachowanie doprowadza danego człowieka do targnięcia się na własne życie, jak i zrealizowanych przez samego desperata w związku z próbą popełnienia samobójstwa.

Przez terroryzm samobójczy rozumieć należy formę współczesnego terroryzmu, w przypadku której powodzenie zamachu uzależnione jest od śmierci (gotowości do śmierci) głównego wykonawcy⁶. W literaturze wskazuje się, że za początek terrorystycznych zamachów samobójczych – jako szczególnej odmiany działalności terrorystycznej – uznać należy lata 80. XX wieku⁷. Tak samo datuje się rozpoczęcie czwartej, tzw. religijnej fali terroryzmu. W jej przypadku w związku z rewolucją islamską w Iranie doszło do usankcjonowania terroryzmu przez władze duchowne i nabrał on charakteru religijnego, inspirując w dalszej kolejności terrorystów szyickich w innych krajach na Bliskim Wschodzie⁸. Drugim wydarzeniem, które wiązało się z rozpoczęciem tej fali terroryzmu, była inwazja ZSRR na Afganistan (1979–1989), w wyniku której ukształtowały się komórki zajmujące się rekrutacją bojowników islamskich, a także doszło do utworzenia sieci powiązań pomiędzy walczącymi a wspierającymi ich społecz-

⁴ Na marginesie zaznaczyć należy, iż na przestrzeni wieków usiłowanie samobójstwa, jak i samo samobójstwo traktowane były jako przestępstwa. W pierwszym wypadku, osobie, której nie udało się skutecznie odebrać sobie życia, wymierzano kwalifikowaną karę śmierci i dokonywano konfiskaty mienia. W późniejszym okresie przewidywano mniej surowe kary w postaci np. nałożenia pokuty kościelnej lub umieszczenia w klasztorze (G. Williams, *op. cit.*, s. 249 i n.; A. Wąsek, *Prawnokarna problematyka samobójstwa*, Warszawa 1981, s. 47). Dawne prawo przewidywało również stosowne kary, które wymierzano zwłokom samobójcy (m.in. wieszanie ciała samobójcy w odpowiednio wyznaczonym miejscu, pogrzeb przy drodze, z palem wbitym w ciało, specjalne oznaczanie grobu samobójcy, ćwiartowanie zwłok, palenie zwłok). G. Williams, *op. cit.*, s. 247 i n.; M. Jarosz, *Samobójstwa. Ucieczka przegranych*, Warszawa 2004, s. 20 i n.; E. Durkheim, *Samobójstwo*, Warszawa 2006, s. 410 i n.

⁵ A. Wąsek, *op. cit.*, s. 48. Wśród poglądów doktryny znaleźć można rozważania dotyczące hipotetycznej możliwości pociągnięcia samobójcy za czyn stypizowany w art. 148 § 1 k.k. – przy uwzględnieniu wykładni językowej tego przepisu. Ustawodawca przewidział bowiem odpowiedzialność za „zabicie człowieka”, a nie za „zabicie innego człowieka”. Przyjęcie takiego wniosku uznaje się jednak za nieuprawnione. M. Budyn-Kulik, *Doprowadzenie i pomoc do samobójstwa w polskim kodeksie karnym*, w: *Samobójstwo*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2017, s. 64.

⁶ M. Zimny, *Terroryzm samobójczy*, Warszawa 2006, s. 15.

⁷ A. Michalska-Warias, *Terrorystyczne zamachy samobójcze*, w: *Samobójstwo...*, s. 296.

⁸ K. Wiak, *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009, s. 27.

nościami muzułmańskimi na świecie⁹. Wobec tego należy wyprowadzić wniosek, że przynajmniej w części przypadków samobójczych zamachów terrorystycznych ich sprawcy wywodzili się z ugrupowań islamskich, a przekonania religijne stanowiły jeden z głównych motywów zachowania sprawcy¹⁰.

Terroryzm samobójczy wpisuje się w znacznej mierze w nurt terroryzmu religijnego. Przez pojęcie to rozumieć należy sakramentalny akt przemocy, będący wypełnieniem obowiązku, który wypływa z boskiego nakazu. Jest on odpowiedzią na określone teologiczne żądania lub imperatywy. Przypisuje się mu wymiar transcendentny, a w stosunku do jego sprawców nie mają zastosowania żadne polityczne, moralne lub praktyczne ograniczenia, mogące wpłynąć na działania innych grup¹¹. Co więcej, terroryzm religijny charakteryzuje się motywem religijnym, przez który należy rozumieć służbę bóstwu, dążenie do zbawienia i złożenie swojego życia w ofierze. W jego ramach tworzona jest doktryna religijna, która łączy w sobie elementy aktów przemocy oraz pragnienie walki w obronie wiary¹².

Jak już wskazano, islam całkowicie sprzeciwia się prawu do popełnienia samobójstwa. Zabronione jest popełnianie przestępstwa nawet wobec samego siebie – a zatem niedozwolone będzie odbieranie sobie życia дарowanego przez Boga. Zakaz samobójstwa zawarty został w Koranie (Kobiety 4:29). Ponadto w wielu hadisach Mahomet głosił, iż samobójstwo jest prawnie zakazane w islamie¹³. Usprawiedliwienia dla takiego czynu część muzułmanów upatruje w dżihadzie – świętej wojnie z niewiernymi. Rozumiana jest ona jako walka przeciwko wszystkim wyznawcom innych religii. Podkreśla się, że jej pierwotnym, wywodzącym się z Koranu znaczeniem była walka z własnymi słabościami i niedoskonałościami, a dopiero późniejsza interpretacja niektórych duchownych islamskich doprowadziła do traktowania jej jako walki z ludźmi innej wiary – wrogami islamu, którzy muszą zostać pokonani, przy użyciu wszelkich dostępnych środków¹⁴. Panuje pogląd, iż muzułmanin, który odda życie, walcząc w świętej wojnie, zostaje męczennikiem. Trafia on natychmiast do raju, daro-

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Por. A. Michalska-Warias, *op. cit.*, s. 298 i n. i wskazana tam literatura.

¹¹ B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999, s. 90.

¹² A. Kruszewska, *Terroryzm w sektach (m.in. Aum Shinrikyo – Najwyższa Prawda)*, w: *Sekty. Społeczne i prawno-polityczne aspekty zjawiska*, red. I. Kamiński, M. Płodowski, Olsztyn 2009, s. 282.

¹³ E. Çapan, *Ataki samobójcze a islam*, w: *Terroryzm i zamachy samobójcze. Muzułmański punkt widzenia*, red. E. Çapan, Warszawa 2007, s. 123.

¹⁴ M. Zimny, *op. cit.*, s. 33.

wane są mu jego grzechy (w tym odebranie sobie życia) i otrzymuje stosowne przywileje (poślubienie 72 hurys oraz uznanie jego wstawiennictwa dla 70 swoich krewnych)¹⁵.

Samobójstwa popełniane w ramach sekt, stanowią obecnie jeden z najczęstszych zamachów na własne życie, motywowanych przesłankami religijnymi¹⁶. Sektą jest jakakolwiek grupa, w przypadku której niezależnie od wyznawanej ideologii, doktryny czy wiary, praktykowana jest manipulacja umysłowa, prowadząca do psychicznego, a niejednokrotnie również fizycznego lub finansowego zniszczenia jednostki, jej osób najbliższych, otoczenia i społeczeństwa. Jej celem jest skłonienie danego człowieka do bezwarunkowego przyłączenia się oraz uczestniczenia w dziele, które zagraża prawom człowieka i obywatela¹⁷. Szczególną odmianą sekt, w ramach których dochodzi do popełniania samobójstw, są sekty destrukcyjne. Sektą destrukcyjną jest „grupa ludzi połączona wspólnym światopoglądem oraz stałymi bądź okresowymi formami kultowymi, bądź pseudokultowymi oraz organizacyjnymi, której cele oraz formy ich realizacji są sprzeczne z prawem lub godzą w porządek społeczny poprzez patologiczny sposób funkcjonowania, szczególnie ze względu na totalitarny i wyłączny charakter ideologii, działania zmierzające do wyegzekwowania hierarchicznego podporządkowania i ścisłego posłuszeństwa poprzez stosowanie technik psychomanipulacji”¹⁸.

Samobójstwa popełniane w sektach wiążą się często z przekonaniem o nadejściu apokaliptycznego końca świata. Bezpośredni powód, dla którego członkowie danej sekty odbierają sobie życie, jest uzasadniony głoszonymi przez nich prze-

¹⁵ *Ibidem*, s. 33 i n.; A. Czabański, *Samobójstwa altruistyczne*, Kraków 2009, s. 273; M. Kuć, *Samobójstwo terrorystyczne*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2013, nr 2, s. 41.

¹⁶ Np. członkowie sekty Świątynia Ludu popełnili zbiorowe samobójstwo poprzez wypicie napoju zawierającego cyjanek potasu (1978); 6 członków południowokoreańskiej sekty Jongseng dokonało rytualnego samobójstwa przez samospalenie w celu oddania swojego życia za życie wieczne pozostałych członków sekty (1998); w 1995 r. w dawnym woj. radomskim doszło do dwóch zbiorowych samobójstw – ofiary miały twarze pomalowane na czarno i wymalowane krzyże na czołach. Zob. *Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce*, Warszawa 2000, https://mswia.gov.pl/ftp/pdf/raport_o_sektach.pdf (dostęp 4.10.2018).

¹⁷ B. Fillaire, *Sekty*, Katowice 1999, s. 9 i n. Odnośnie do rozważań nad definicją sekty por. również I. Kamiński, *Wprowadzenie do zagadnienia sekt i alternatywnych ruchów religijnych (etymologia; etiologia, teoretyczne opisy: źródła, definicje, klasyfikacje; modele i ich typologie; skala; konsekwencje; profilaktyka, terapia i ruch pomocowy)*, w: *Sekty i nowe ruchy religijne – zagadnienia interdyscyplinarne*, red. P. Chrzczonowicz, I. Kamiński, Toruń 2012, s. 23 i n.

¹⁸ M. Romańczuk, *Problem destrukcyjnych sekt a realizacja kryminalistycznej funkcji rozpoznawczej*, w: *Czynności procesowo-kryminalistyczne w polskich procedurach*, red. V. Kwiatkowska-Darul, Toruń 2004, s. 291.

konaniami. Mogą wiązać się one z chęcią uratowania się przed zagładą, przeniesieniem się do nowego, lepszego życia, doznaniem całkowitego oczyszczenia ze zła itp.¹⁹ Przyjmuje się, że impulsem do popełnienia samobójstwa przez członków sekt może być dowolne, ustalone wcześniej zdarzenie (np. pojawienie się na niebie komety), wskazana data bądź zewnętrzna ingerencja w życie wspólnoty²⁰. Istotne jest to, że z uwagi na szczególnie, hermetyczny charakter grupy i możliwą manipulację (przy wykorzystaniu odpowiednich metod i technik psychologicznych, parapsychologicznych, socjologicznych i farmakologicznych²¹) jej członków możliwe jest wywołanie u nich przekonania, iż odebranie sobie przez nich życia jest słuszne i stanowi pożytek dla życia duchowego ich i całej wspólnoty.

Oczywiste jest, że w wielu przypadkach samobójstwa popełniane w sektach nie wynikają wyłącznie z podążania za głoszonymi przez jej członków przekonaniami wymagającymi, aby jej wyznawcy odebrali sobie życie. Destrukcyjny wpływ mają również inne obowiązki wpisane w program duchowy sekty (np. restrykcyjna dieta, obowiązek prostytuowania się i poddawania się przemocy seksualnej, konieczność rezygnowania ze swojego majątku, popełnianie przestępstw, pozbawianie odpowiedniej ilości snu, utwierdzanie w fałszywym przekonaniu o byciu chorym psychicznie lub opętany²²) lub odwołanie członków sekty usiłujących opuścić jej struktury od tej decyzji. Mogą one oddziaływać odpowiednio na psychikę danej osoby, w następstwie prowadząc do podjęcia przez nią decyzji o odebraniu sobie życia.

Rytuał *sati* wywodzi się bezpośrednio z hinduizmu i oznacza poddanie się przez kobietę samospaleniu na stosie kremacyjnym lub pogrzebanie jej żywcem wraz ze zwłokami męża (bądź innego członka rodziny)²³. Nazwa rytuału wywodzi się od imienia hinduskiej bogini Sati – żony boga Śiwy, która jako pierwsza dokonała samospalenia, nie mogąc znieść upokorzeń ze strony ojca wobec jej męża²⁴.

¹⁹ Por. B. Hołyst, *op. cit.*, 497 i n.

²⁰ *Ibidem*, s. 499.

²¹ Por. *Raport o niektórych zjawiskach...*, s. 5.

²² Por. W. Kwidziński, *Psychopatologia destrukcyjnych kultów*, w: *Sekty. Społeczne i prawno-polityczne aspekty zjawiska*, red. I. Kamiński, M. Płodowski, Olsztyn 2009, s. 58.

²³ Na marginesie należy zaznaczyć, iż rytuał *sati* nie jest jedynym znanym przypadkiem samobójstwa religijnego, popełnianego przez samospalenie. W literaturze wskazuje się, iż podobny sposób odebrania sobie życia był kultywowany m.in. przez chińskich buddyjskich mnichów, którzy dokonywali autokremacji na cześć Buddy. Por. A. Czabański, *op. cit.*, s. 68 i n.

²⁴ Por. *Sati. The Blessing and the Curse. The Burning of Wives in India*, red. J.S. Hawley, New York–Oxford 1994, s. 14.

W pismach hinduistycznych znajdują się wzmianki mówiące o korzyściach płynących z poddania się przez wdowę ceremonii *sati*. Zgodnie z nimi wstępująca na stos kobieta miała doprowadzić do oczyszczenia z win swego męża, doznać uwolnienia się od kobiecego ciała (tj. urodzenia się jako kobieta w kolejnych wcieleniach), a także oczyścić z win rodziny swojej matki, ojca i męża²⁵. Ponadto wierzone, że kobieta poddająca się samospaleniu zyskiwała nadzwyczajne moce – mogła dokonywać cudów, stawać się pośredniczką między żywymi i umarłymi, udzielać spełniających się błogosławieństw i rzucać klątwy²⁶. Aspekt religijny odgrywa w przypadku rytuału *sati* znaczącą rolę. Podkreśla się, że mieszczące się w jego zakresie pojęcia „ofiara” i „oczyszczenie” stanowią terminy z zakresu religii²⁷. Podnosi się nawet, iż wdowa poddająca się samospaleniu wraz z ciałem męża była traktowana na mocy faktu poddania się rytuałowi jako bogini, której oddawano kult w świątyni zbudowanej specjalnie dla niej²⁸.

Rytuał *sati* został zakazany na mocy *The commission of sati (prevention) act*²⁹ w 1987 roku. W jego ramach skonkretyzowano, jakie zachowania związane z ceremonią podlegały zakazowi. Ustawodawca w art. 4 za takie uznawał: nakłanianie wdowy do poddania się rytuałowi; przekonywanie wdowy, że poddanie się rytuałowi przyniesie duchowe korzyści dla niej, dla jej zmarłego męża lub rodziny; utwierdzanie wdowy w jej decyzji o poddaniu się rytuałowi i nakłanianie jej w ten sposób do tego; uczestniczenie w procesji związanej z rytuałem lub udzielenie wdowie pomocy w jego poddaniu się przez zabranie jej w miejsce kremacji bądź na cmentarz; uczestniczenie w ceremonii jako jej aktywny uczestnik; utrudnianie lub uniemożliwianie wdowie ucieczki z płonącego stosu lub miejsca pochówku; utrudnianie lub zakłócanie działań policji w zakresie zapobieżenia przeprowadzenia rytuału. Zgodnie z powyższą ustawą kryminalizacji miało podlegać również samo pochwalanie poddania się rytuałowi *sati*. Ustawodawca indyjski przewidział surowe kary za powyższe zachowania – włącznie z karą śmierci lub dożywotniego pozbawienia wolności w przypadku nakłaniania do poddania się rytuałowi.

²⁵ D. Zasada, *Starożytny obyczaj, nowożytna kara. Opis przypadku sati we współczesnych Indiach*, w: *Relacje międzykulturowe*, red. J. Królikowska, Warszawa 2008, s. 94.

²⁶ P. Szczurek, *Sati. Samospalenie wdów indyjskich w najdawniejszych relacjach wschodu i zachodu*, Warszawa 2013, s. 15.

²⁷ *Ibidem*, s. 95.

²⁸ J. Fisch, *Dying for the Dead: Sati in Universal Context*, „Journal of World History” 2005, nr 3, s. 316.

²⁹ www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/93628/109529/F-1856912881/IND93628.pdf (dostęp 4.10.2018).

Zgodnie z oficjalnymi statystykami w latach 1943–1987 odnotowano 28 przypadków poddania się rytuałowi *sati*³⁰. Pomimo surowych sankcji wprowadzonych w 1987 roku również po wejściu w życie *The commission of sati (prevention) act* nadal miały miejsce pojedyncze przypadki tej ceremonii³¹.

Dokonując prawnokarnej oceny samobójstw popełnianych z motywów religijnych, należy przede wszystkim skupić się na czynach towarzyszących podjęciu zamachu samobójczego. Dotyczy to zarówno zachowań osób, które doprowadzają innego człowieka do targnięcia się na swoje życie, jak i odpowiedzialności niedoszłego samobójcy za czyny stanowiące następstwa próby odebrania sobie życia (np. za spowodowanie niebezpiecznych zdarzeń, spowodowanie katastrofy, zabójstwo). Jak już wskazywano, samo samobójstwo lub jego usiłowanie nie jest objęte w polskim prawie kryminalizacją.

W przypadku samobójstw popełnianych z motywów religijnych najczęściej popełnianym czynem zabronionym towarzyszącym będzie przestępstwo stypizowane w przepisie art. 151 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny³². Zgodnie z nim odpowiedzialność karną ponosi osoba, która namową lub przez udzielenie pomocy doprowadza człowieka do targnięcia się na własne życie.

Namowę do samobójstwa uznaje się za czyn zakresowo węższy niż nakłanianie, o którym mowa w przepisie art. 18 § 2 k.k.³³ Nakłanianie może obejmować bowiem formy słowne (np. obiecywanie korzyści), jak i pozasłowne (np. określone gesty) – a te ostatnie w przypadku namowy nie znajdują zastosowania³⁴. Ponadto namowa zawsze polega na działaniu – nie będzie więc możliwa w formie zaniechania³⁵. W przypadku samobójstw popełnianych z motywów

³⁰ C. Weinberger-Thomas, *Ashes of Immortality. Widow-Burning in India*, Chicago–London 1999, s. 182.

³¹ W latach 2002, 2006 i 2008. Zob. *Magisterial Inquiry Ordered into 'Sati' Incident*, www.rediff.com/news/2002/aug/07mp.htm (dostęp 4.10.2018); *Raport o niektórych zjawiskach...*; *Woman Jumps into Husband's Funeral Pyre*, <https://timesofindia.indiatimes.com/india/Woman-jumps-into-husbands-funeral-pyre/articleshow/3587874.cms?referral=PM> (dostęp 4.10.2018); *India Wife Dies on Husband's Pyre* (dostęp 4.10.2018); http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/5273336.stm (dostęp 4.10.2018).

³² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. nr 88, poz. 553 z późn. zm., dalej jako: k.k.

³³ Por. K. Daszkiewicz, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 250.

³⁴ Por. A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 2007, s. 320.

³⁵ P. Góralski, *Pomoc i namowa do samobójstwa (art. 151 k.k.) w poglądach doktryny oraz danych statystycznych*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2003, t. XIII (2003), s. 39 i n.; Z. Gądzik, *Prawnokarna ocena samobójstwa*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2012, nr 3, 2012, s. 140.

religijnych namowa do nich sprowadza się zwykle do wskazania korzyści duchowych dla samobójcy bądź osób mu najbliższych. W zależności od konkretnego przypadku może ona polegać np. na osiągnięciu zbawienia, przypodobaniu się bóstwu, oczyszczeniu z win – siebie i członków rodziny, uratowaniu się od powszechnej zagłady. Należy przyjąć, że w wielu przypadkach namowa będzie wchodziła w zakres psychomanipulacji, w ramach której osoba namawiająca będzie odwoływała się do wartości wyższych, wpisanych w dogmatykę danej religii. Wpływanie na emocje bądź sferę nieświadomości lub podświadomości człowieka stanowi jedną z metod manipulacji stosowanej m.in. w sektach³⁶. Wydaje się, że odwoływanie się do aspektu sakralnego w argumentacji szczególnie mocno oddziałuje na psychikę człowieka uznającego się za wyznawcę danej religii. W konsekwencji w wielu przypadkach poddani stosownej, mieszczącej się w ramach namowy indoktrynacji samobójcy będą dostrzegali w zamachu na własne życie jedyną szansę na poprawę swojego losu. Co więcej, należy zaznaczyć, iż sam sposób i forma namowy są dowolne – istotne jest jedynie to, aby były w stanie realnie wpłynąć na proces decyzyjny danej osoby³⁷. Wobec tego sprawca poniesie odpowiedzialność za powyższy czyn, jeżeli chcąc, aby inna osoba dokonała zamachu na swoje życie, użyje środków, które w danej grupie mogą zostać uznane za formę namowy do samobójstwa, nawet jeżeli dla osób spoza niej takiego charakteru mieć nie będą.

Czynność sprawcza w przypadku czynu stypizowanego w przepisie art. 151 k.k. może polegać również na udzieleniu pomocy w zamachu samobójczym. Pomoc ta może przybrać zarówno formę fizyczną (związaną np. z dostarczeniem narzędzia, za pomocą którego dany człowiek odbierze sobie życie), jak i psychiczną (np. przez udzielenie wskazówek, w jaki sposób skutecznie popełnić samobójstwo)³⁸. Przejawem pomocnictwa psychicznego będzie także namawianie innej osoby do targnięcia się na własne życie, jeżeli osoba ta miała zamiar popełnienia samobójstwa, a zachowanie sprawcy ją w nim utwierdza³⁹.

W przypadku przestępstwa namowy lub udzielania pomocy do samobójstwa należy również zwrócić uwagę na stopień świadomości osób, wobec któ-

³⁶ Por. A. Posacki, *Psychomanipulacja i inne rodzaje manipulacji w „psychotechnikach” i „technikach holistycznych*, w: *Sekty i nowe ruchy...*, s. 76 i n.

³⁷ M. Królikowski, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Legalis 2017/el.

³⁸ K. Wiak, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2018, s. 872 i n.

³⁹ M. Królikowski, w: *Kodeks karny...*, Legalis 2017/el.; P. Góralski, *op. cit.*, s. 40.

rych kierowane są zachowania sprawcy. W przypadku, gdy będzie to osoba, która z uwagi na stan psychiczny nie będzie w stanie rozpoznać znaczenia swojego czynu bądź pokierować swoim postępowaniem, sprawca poniesie odpowiedzialność za zabójstwo (art. 148 k.k.)⁴⁰. Kwestia ta wydaje się szczególnie istotna w kontekście namowy lub pomocy do samobójstwa, mających miejsce w ramach sekt czy samobójczych zamachów terrorystycznych – jeżeli ich adresatami są dzieci. Co więcej, biorąc pod uwagę, że hipnoza (stosowana niejednokrotnie w sektach) uznawana jest za niepatologiczne zakłócenie czynności psychicznych⁴¹, będące jedną z przyczyn niepoczytalności, namowa lub udzielenie pomocy do samobójstwa osobie znajdującej się w takim stanie również będą kwalifikowane jako czyn z art. 148 k.k. Analogiczna kwalifikacja będzie miała miejsce w przypadku doprowadzenia innej osoby do samobójstwa przy użyciu przemocy lub groźby⁴². Stan taki miał niejednokrotnie miejsce w przypadku rytuałów *sati*, podczas których kobiety bywały przywiązywane do elementów stosów lub ciał mężów, aby uniemożliwić im naturalny odruch zbiegnięcia z płonących stosów⁴³.

Aby sprawca mógł odpowiadać na gruncie przepisu art. 151 k.k., istotne jest, aby jego zachowania skierowane były do określonej osoby lub skonkretyzowanej, zamkniętej grupy ludzi. Dla przyjęcia powyższej kwalifikacji nie będzie miała znaczenia liczba osób, w stosunku do której zwraca się sprawca. Wydaje się jednak, że pomoc lub namawianie do samobójstwa większej liczby osób będzie odznaczało się większą społeczną szkodliwością czynu, a w konsekwencji może wpłynąć na wyższy wymiar kary.

Nie wypełni natomiast znamion powyższego czynu publiczne nawoływanie z góry nieokreślonej grupy osób do targnięcia się na swoje życie bądź udzielanie pomocy przez np. upublicznianie wskazówek dotyczących sposobów pozbawienia siebie życia⁴⁴. Zachowanie to nie będzie również wypełniało znamion czynu stypizowanego w przepisie art. 255 § 1 lub 2 k.k., gdyż samobójstwo nie jest przestępstwem. Jeżeli jednak sprawca nawołuje do popełnienia czynu zabro-

⁴⁰ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 13 listopada 2009 r., II AKa 276/09, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2011, nr 4, poz. 52.

⁴¹ P. Daniluk, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2015, s. 276.

⁴² M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, s. 70.

⁴³ Por. P. Szczurek, *op. cit.*, s. 17.

⁴⁴ Por. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 271 i n.; Zob. także: Z. Gądzik, *op. cit.*, s. 141.

nionego, który ma być jednocześnie powiązany z zamachem samobójczym jego sprawcy bezpośredniego (np. w ramach samobójczego zamachu terrorystycznego, którego następstwem będzie spowodowanie niebezpiecznego zdarzenia), osoba nawołująca odpowie na gruncie przepisu art. 255 § 1 lub 2 k.k. Także w przypadku, w którym sprawca czynu stypizowanego w art. 151 k.k. jednocześnie nakłania (bądź udziela pomocy) inną osobę lub określoną grupę ludzi do popełnienia czynu zabronionego, powiązanego bezpośrednio z podejmowanym zamachem na własne życie, odpowie on ponadto za podżeganie (lub pomocnictwo) do tego czynu.

Innym czynem zabronionym, który może wiązać się z doprowadzeniem człowieka do targnięcia się na własne życie, powiązany przynajmniej pośrednio z motywem religijnym samobójstwa jest przestępstwo znęcania się (art. 207 § 3 k.k.). Pomimo że w tym przypadku samobójca nie stara się odebrać sobie życia z motywów religijnych, to zachowaniu sprawcy doprowadzającym go do podjęcia takiego zamachu można w określonych przypadkach przypisać taką cechę. Dotyczy to zwykle znęcania się nad członkiem sekty przez pozostałych współwyznawców.

Odpowiedzialność za czyn stypizowany w przepisie art. 207 § 3 k.k. poniesie osoba, która znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą, inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy bądź osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny. Sprawca poniesie odpowiedzialność na gruncie powyższego przepisu jeżeli podjęta zostanie przynajmniej próba odebrania sobie życia, nawet jeżeli nie zakończy się ona śmiercią desperata⁴⁵.

Za znęcanie fizyczne uznaje się powszechnie zadawanie cierpień i bólu fizycznego (np. bicie, głodzenie, wystawianie na zimno, szarpanie). Nie musi wiązać się ono z uszkodzeniem ciała bądź naruszeniem nietykalności cielesnej⁴⁶. Znęcanie psychiczne polega natomiast na negatywnym oddziaływaniu na przeżycia psychiczne człowieka i jego samopoczucie przez lżenie, poniżanie, wyszydzanie, niszczenie rzeczy, straszenie, itp.⁴⁷ Katalog tych czynów jest otwarty. Obie formy znęcania mogą występować równocześnie lub samoistnie,

⁴⁵ J. Kosonoga, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2015, s. 1307.

⁴⁶ Por. L. Falandysz, *Przestępstwa przeciwko rodzinie*, w: *Prawo karne. Część szczególna*, red. L. Lernell, A. Krukowski, Warszawa 1968, s. 77.

⁴⁷ Por. np. A. Ratajczak, *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego*, Warszawa 1980, s. 221; Z. Siwik, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2010, s. 622; J. Bryk, *Przemoc w rodzinie w aspekcie przestępstwa znęcania się*, „Przegląd Policyjny” 1998, nr 3–4.

niezależnie od siebie⁴⁸. W przypadku sekt znęcanie się może przybrać formę zmuszenia członka sekty do przystosowania się do reguł w niej panujących, prawidłowego przeprowadzenia stosownego rytuału bądź innej formy praktyk religijnych (związanych np. z postem, poddaniem się czynnościom seksualnym, brakiem snu, dużym wysiłkiem fizycznym⁴⁹)⁵⁰. Przejawy przestępstwa znęcania można odnotować również w przypadku szkoleń zamachowców-terrorystów, wywodzących się z kręgów islamskich⁵¹. W kontekście tym należy podkreślić, że nie ma znaczenia, czy sam pokrzywdzony odbiera zachowanie sprawcy jako znęcanie. Może dojść bowiem do sytuacji, że nie uznaje on zachowania sprawcy za przejaw znęcania fizycznego bądź psychicznego nad nim, a np. za przejaw wypełniania obowiązków, które nakłada na niego wyznawana religia. Tymczasem ocena postępowania sprawcy musi mieć charakter obiektywny, niezależny od subiektywnych odczuć pokrzywdzonego⁵².

Warunkiem koniecznym dla przypisania odpowiedzialności za czyn stypizowany w przepisie art. 207 § 3 k.k. jest związek przyczynowy pomiędzy targnięciem się na życie a zachowaniem się sprawcy. W doktrynie przyjmuje się, że ma on miejsce, jeżeli można uznać, że podjęty przez pokrzywdzonego zamach samobójczy był tylko i wyłącznie rezultatem znęcania się nad nim. Wyklucza się w ten sposób inne przyczyny targnięcia się ofiary na swoje życie (np. zawód miłosny, choroba, śmierć bliskiej osoby)⁵³. Przyjmuje się, że sprawca miał świadomość możliwości targnięcia się przez pokrzywdzonego na swoje życie, jeśli wiedział, że ten w przeszłości podejmował już próby samobójcze. Analogiczna regulacja będzie miała miejsce, jeśli dowiedział się on o zamiarze samobójczym ofiary od innej osoby⁵⁴. W związku z tym jeżeli sprawca czynu określonego w art. 207 § 1 k.k. swoim zachowaniem umyślnie doprowadza inną osobę do

⁴⁸ M. Jachimowicz, *Przestępstwo znęcania (art. 207 k.k.)*, „Kwartalnik Prawno-Kryminologiczny” 2010, nr 3, s. 43.

⁴⁹ Por. B. Fillaire, *op. cit.*, s. 48 i n.

⁵⁰ Por. E. Guzik-Makaruk, *Sekty religijne w Polsce*, Warszawa 2004, s. 221 i n.

⁵¹ Por. M. Zimny, *op. cit.*, s. 61 i n.

⁵² Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., VI KZP 13/75, Legalis nr 19478.

⁵³ A. Mazurek, *Odpowiedzialność karna za podżeganie lub pomocnictwo do samobójstwa oraz doprowadzenie do zamachu samobójczego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1980, nr 1, s. 73. Odmiennie O. Górniok, która twierdzi, że na podjęty zamach samobójczy mogą mieć wpływ, obok znęcania, także i inne okoliczności. Do uznania znęcania za przyczynę takiego następstwa wystarczy stwierdzenie, iż bez faktu znęcania ofiara nie targnęłaby się na swoje życie. Zob. O. Górniok, w: *Kodeks karny. Komentarz*, O. Górniok *et al.*, t. III, Gdańsk 1999, s. 196.

⁵⁴ Z. Siwik, *op. cit.*, s. 937.

targnięcia się na własne życie, powinien odpowiedzieć za zabójstwo popełnione w formie dokonania lub przynajmniej usiłowania⁵⁵.

W przypadku mającego miejsce w ramach sekt zachowania sprawcy, którego następstwem jest targnięcie się na życie człowieka, problematyczna jest kwestia ustalenia pokrzywdzonego, które pozwalałoby na przypisanie kwalifikacji prawnej z przepisu art. 207 k.k. Ustawodawca przyjął bowiem katalog zamknięty takich osób, którymi mogą być wyłącznie: osoby najbliższe, osoby nieporadne z uwagi na wiek, stan psychiczny lub fizyczny, a także osoby pozostające w stosunku zależności od sprawcy. Należy zwrócić uwagę w szczególności na ostatnią kategorię, która w przypadku sekt wydaje się szczególnie istotna. Zasadniczo większość członków sekt nie doświadcza bowiem znęcania ze strony osób najbliższych. Również jedynie część z nich odznaczać będzie się nieporadnością.

Przez stosunek zależności należy rozumieć stan, w którym sytuacja danego człowieka (np. materialna, zdrowotna lub psychiczna) jest uzależniona od sprawcy i uniemożliwia przeciwstawienie się znęcaniu. Pokrzywdzony znosi je z obawy przed pogorszeniem obecnego stanu rzeczy⁵⁶. W przypadku sekt stosunek zależności może opierać się na podstawach materialnych (np. sekta zapewnia swoim członkom miejsce zamieszkania, wyżywienie, zatrudnienie) lub psychicznych. W tym ostatnim przypadku zasadniczą rolę odgrywa kwestia manipulacji ze strony kierujących sektą. Jedną z jej technik będzie bowiem nieustanne powoływanie się na autorytet grupy – uznawany jako jedyne źródło prawdy i oparcia dla podejmowanych działań. Członków sekty, jak i potencjalnych adeptów przekonuje się o nieomyślności grupy i zachęca do całkowitego zaufania decyzjom jej liderów i poddania się im w każdej dziedzinie życia⁵⁷. Osoby poddane stosownej indoktrynacji i manipulacji nie są zwykle zdolne do podejmowania samodzielnych decyzji i poddają się całkowicie kierownictwu swoich współwyznawców – tym samym zezwalając niejednokrotnie na znęcanie się nad nimi. O istnieniu stosunku zależności od sekty świadczy również trudność w opuszczeniu jej struktur – często związana z niemożnością readaptacji społecznej⁵⁸.

⁵⁵ Podkreśla się także, że w znęcaniu się umyślnie doprowadzającym pokrzywdzonego do zamachu samobójczego zawarte są przesłanki namowy lub udzielenia pomocy do samobójstwa (art. 151 k.k.). Zob. A. Wąsek, *op. cit.*, s. 84 i n.; Zob. także: Z. Gądzik, *op. cit.*, s. 147 i n.

⁵⁶ S. Hypś, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, s. 1070.

⁵⁷ D. Krok, *Poznawcze i emocjonalne strategie psychomanipulacji perswazyjnej w sektach, w: Kontrowersyjne grupy kultowe i sekty. Analiza psychologiczna i prawna*, red. M. Gajewski, Kraków 2011, s. 55. Por. także: A. Posacki, *op. cit.*, s. 75 i n.

⁵⁸ Por. B. Fillaire, *op. cit.*, s. 75 i n.

W kontekście odpowiedzialności karnej za doprowadzenie innej osoby do targnięcia się na własne życie wspomnieć należy również o czynie stypizowanym w przepisie art. 190a § 3 k.k. Zgodnie z tym przepisem odpowiedzialność karłą poniesie osoba, która doprowadziła innego człowieka do zamachu samobójczego poprzez m.in. uporczywe nękanie tej osoby lub osoby jej najbliższej, wzbudzając u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotne naruszanie jej prywatności bądź poprzez podszywanie się pod inną osobę, wykorzystywanie jej wizerunku lub jej danych osobowych w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej. Podobnie jak w przypadku przestępstwa znęcania się nie można uznać, że samobójstwo będące rezultatem zachowania sprawcy jest samobójstwem popełnionym bezpośrednio z motywów religijnych. Nie można jednak wykluczyć sytuacji, w której m.in. członkowie sekty dopuszczają się uporczywego nękania wobec obecnego lub byłego członka grupy, motywując swoje postępowanie aspektem religijnym, przez co doprowadzają go do targnięcia się na własne życie. W ten sposób, pośrednio, motywacja religijna wpływa na decyzję o samobójstwie.

Przez „uporczywe nękanie” rozumieć należy wielokrotnie powtarzające się prześladowanie innej osoby, które polega na podejmowaniu wobec niej naprzykrzających się czynności, mających na celu udrczenie, dokuczenie lub niepokojenie⁵⁹. Musi być ono długotrwałe i odznaczać się szczególnym nastawieniem sprawcy, wyrażającym się w nieustępliwości nękania⁶⁰. Może się ono przejawiać m.in. w próbach nakłonienia członków sekty do przestrzegania przez nich obowiązujących w grupie reguł, w przymusowej indoktrynacji lub może wiązać się z poddaniem pewnym rytuałom.

Przepis art. 190a § 3 k.k. pozostaje w zbiegu z pomijalnym przepisem art. 207 § 3 k.k. Przyjmuje się, że ten ostatni pochłania przepis kryminalizujący doprowadzenie drugiej osoby do samobójstwa w wyniku uciążliwego nękania⁶¹ – przy spełnieniu warunku, iż zachowanie sprawcy wymierzone jest w osobę najbliższą, osobę nieporadną lub pozostającą w stosunku zależności wobec sprawcy⁶². Co

⁵⁹ S. Hypś, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, s. 977. Jako przykładowe zachowania mieszczące się w ramach stalkingu wymienia się m.in.: próby nawiązywania kontaktów, częste, tzw. głuche telefony, dzwonienie w nocy, otrzymywanie niechcianych e-maili, listów, SMS-ów, robienie zdjęć bez zgody pokrzywdzonego. Zob. A. Szelegiewicz, *Stalking i przywłaszczenie tożsamości w polskim prawie karnym – zagadnienia wybrane*, „Ius Novum” 2013, nr 3, s. 68.

⁶⁰ S. Hypś, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, 977.

⁶¹ *Ibidem*, s. 979 i n.

⁶² J. Kosonoga, *Komentarz do art. 190a k.k.*, w: *Kodeks karny*, red. R. Stefański, Legalis 2017/el.

więcej, należy zaznaczyć, że przepis art. 190a § 3 k.k. może znaleźć zastosowanie niezależnie od cech charakterystycznych dla pokrzywdzonego – jak ma to miejsce w przypadku przestępstwa znęcania się. Ustawodawca nie wprowadza bowiem żadnych ograniczeń w tym zakresie, dzięki czemu w wielu przypadkach możliwe będzie objęcie kryminalizacją zachowań, które w związku z konkretnie wskazanym podmiotem biernym zostały wyłączone spod zakresu zastosowania przepisu art. 207 k.k.

Oceniając pod kątem prawa karnego samobójstwa popełniane z motywów religijnych, należy również zwrócić uwagę na zachowania osób wykazujących bierną postawę wobec postępowania osoby, która przez zamach samobójczy znajdowała się w stanie zagrożenia własnego życia lub zdrowia. Może się to wiązać z odpowiedzialnością za czyn stypizowany w przepisie art. 162 § 1 k.k., zgodnie z którym karę ponosi ten, kto człowiekowi znajdującemu się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie udziela pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

Realizację znamion powyższego czynu można odnotować zwłaszcza w przypadku rytuału *sati*. Kryminalizacji na gruncie przepisu art. 162 § 1 k.k. będzie podlegać zachowanie odnoszące się do biernego udziału w ceremonii – związanego z brakiem reakcji na popełniane samobójstwo, a niejednokrotnie stanowiącego przejaw aprobaty na określony zamach na własne życie. By pociągnąć sprawcę tego czynu do odpowiedzialności karnej, nie jest konieczne, aby nastąpił skutek w postaci śmierci lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu osoby usiłującej odebrać sobie życie. Czyn stypizowany w przepisie art. 162 § 1 k.k. jest bowiem przestępstwem bezskutkowym. Przestępstwo to zostaje dokonane z chwilą uchylenia się od udzielenia pomocy. Nie jest istotne, czy zachowanie, którego sprawca zaniechał, w rzeczywistości byłoby skuteczne. Doniosłe znaczenie ma okoliczność, że sprawca zdając sobie sprawę z utrzymującego się lub nawet tylko pogłębiającego się zagrożenia dla życia lub zdrowia człowieka, nie podejmuje żadnych dostępnych środków, które byłyby w stanie uchylić lub choćby tylko pomniejszyć takie zagrożenie⁶³. Obowiązek ratowania osoby, której życie i zdrowie znalazło się w bezpośrednim zagrożeniu, istnieje zasadniczo niezależnie od okoliczności powstania tego zagrożenia. Zagrożenie wynikać może bowiem np. z postępowania innej osoby, działania sił przyrody, własnego nie-

⁶³ J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 380.

rozwąznego zachowania samego pokrzywdzonego.⁶⁴ Z całą pewnością za taki stan można uznać dobrowolne (lub wymuszone) poddanie się samospaleniu lub zakopaniu żywcem, jak i wszelkie inne formy samobójstwa, które nie wiążą się z powyższym rytuałem.

Nie ma przy tym znaczenia, czy osoba, która ma zamiar odebrania sobie życia w powyższy sposób, nie życzy sobie interwencji ratującej jej życie bądź zdrowie. Nie będzie stanowić również okoliczności wyłączającej przestępny charakter czynu kierowanie się względami religijnymi lub kulturowymi przez przyszłego samobójcę. Za słuszny należy uznać bowiem pogląd, iż nawet wbrew woli osoby, która podjęła próbę targnięcia się na własne życie, należy jej udzielić pomocy. Prawo stoi na stanowisku, że nie ma takiej sytuacji i motywacji, która mogłaby zwolnić od tego obowiązku, jeżeli możliwe jest jego wykonanie bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo. Należy więc podejmować działania mogące być pomocą w niebezpieczeństwie, nawet jeżeli dzieje się to wbrew wiedzy, doświadczeniu, wewnętrznemu przekonaniu czy też w końcu wbrew woli osoby, której życie jest zagrożone⁶⁵. W Polsce nie przyjmuje się istnienia normatywnego prawa obywatela do samobójstwa, a życie człowieka trzeba zaliczyć do kategorii dóbr prawnych, których ochrony nie można się zrzec⁶⁶.

Liczba odnotowywanych przypadków samobójstw popełnianych z motywów religijnych, jak i przestępnego doprowadzania do takiego targnięcia się na własne życie świadczy, iż samobójstwa motywowane przekonaniem religijnym nie stanowią problemu jedynie teoretycznego. Zjawisko to zdaje się być szczególnie niebezpieczne, z uwagi na ścisły związek zachowania samobójcy ze strefą duchową i przekonaniem religijnym. Religia powinna bowiem kształtować pozytywne postawy w społeczeństwie, eliminując zachowania demoralizujące. Tymczasem charakteru takiego nie można przypisać samobójstwom popełnianym z motywów religijnych.

Zagrożenie popełniania samobójstw motywowanych względami religijnymi wynika również z różnorodności doktryn i poglądów, mogących stanowić przyczynę targnięcia się na własne życie. Jednocześnie niedopuszczalny jest zakaz wyznawania wybranej przez siebie religii. Swoboda sumienia, a więc możliwość dowolnego przyjęcia odpowiedniego światopoglądu – w tym również określo-

⁶⁴ B. Michalski, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. I, red. A. Wąsek, Warszawa 2006, s. 492 i n.

⁶⁵ M. Kulczycki, *To ja skazałem Bielczyka*, „Polityka” 1976, nr 10, s. 13 i n.

⁶⁶ Por. A. Wąsek, *op. cit.*, s. 124 i n.

nego wyznania⁶⁷, podlega bowiem ochronie konstytucyjnej. Zgodnie z przepisem art. 53 ust. 7 Konstytucji⁶⁸ nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Ograniczanie człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową lub bezwyznaniowość wypełnia ponadto znamiona czynu zabronionego stypizowanego w przepisie art. 194 k.k.

Powyższe wolności nie wyłączają oczywiście możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za czyny, które jednocześnie godzą w dobra innych osób. Jak zostało to wskazane, ustawodawca wprowadził szereg przepisów karnych, które mogą znaleźć zastosowanie w przypadku doprowadzenia do samobójstwa lub pomocy innej osobie w targnięciu się przez nią na własne życie – również przy uwzględnieniu motywów religijnych. Co więcej, pomimo że nie podlega kryminalizacji sam akt odebrania sobie życia, nie wyłącza to również karalności czynów popełnionych przy okazji podejmowanego zamachu samobójczego.

Warto przy tym zaznaczyć, że z uwagi na niemalejącą ilość przypadków samobójstw popełnianych właśnie z motywów religijnych, za słuszną uznać należy potrzebę wprowadzenia pewnych zmian w obowiązujących przepisach. Niezbędną nowelizacją wydaje się m.in. kryminalizacja publicznego nawoływania do popełnienia samobójstwa, która obecnie wyłączona jest zasadniczo z zakresu działania prawa karnego. Z uwagi na subsydiarną rolę przepisów karnych, znajdujących zastosowanie w ostateczności, gdy określonego dobra prawnego nie można chronić w inny sposób⁶⁹, znaczny nacisk należy również położyć na działalność prewencyjną – związaną z przeciwdziałaniem zachowaniom samobójczym, jak i pomocą postsuicydalną – odnoszącą się zwłaszcza do przypadków targnięcia się na własne życie z przyczyn religijnych i wynikającą z potrzeby przywrócenia równowagi w życiu duchowym niedoszłego samobójcy.

Literatura

Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977.

Bryk J., *Przemoc w rodzinie w aspekcie przestępstwa znęcania się*, „Przegląd Policyjny” 1998, nr 3–4.

⁶⁷ I. Zgoliński, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, LEX/el 2016.

⁶⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁶⁹ *Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2017, s. 8.

- Budyn-Kulik M., *Doprowadzenie i pomoc do samobójstwa w polskim kodeksie karnym*, w: *Samobójstwo*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2017.
- Czabański A., *Samobójstwa altruistyczne*, Kraków 2009.
- Daszkiewicz K., *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Komentarz*, Warszawa 2000.
- Durkheim Emil, *Samobójstwo*, Warszawa: Oficyna Naukowa, 2006.
- Falandysz L., *Przestępstwa przeciwko rodzinie*, w: *Prawo karne. Część szczególna*, red. L. Lernell, A. Krukowski, Warszawa 1968.
- Fillaire B., *Sekty*, Katowice 1999.
- Fisch J., *Dying for the Dead: Sati in Universal Context*, „Journal of World History” 2005, nr 3.
- Gądzik Z., *Prawnokarna ocena samobójstwa*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2012, nr 3.
- Góralski P., *Pomoc i namowa do samobójstwa (art. 151 k.k.) w poglądach doktryny oraz danych statystycznych*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2003, t. XIII.
- Guzik-Makaruk E., *Sekty religijne w Polsce*, Warszawa 2004.
- Hinduism and Suicide*, www.hinduwebsite.com/hinduism/h_suicide.asp.
- Hinduism, Euthanasia and Suicide*, www.bbc.co.uk/religion/religions/hinduism/hindu-ethics/euthanasia.shtml.
- Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999.
- Hołyst B., *Suidydogia*, Warszawa 2002.
- India Wife Dies on Husband's Pyre*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/5273336.stm.
- Jachimowicz M., *Przestępstwo znęcania (art. 207 k.k.)*, „Kwartalnik Prawno-Kryminologiczny” 2010, nr 3.
- Jarosz Maria, *Samobójstwa. Ucieczka przegranych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004.
- Kamiński I., *Wprowadzenie do zagadnienia sekt i alternatywnych ruchów religijnych (etymologia; etiologia, teoretyczne opisy: źródła, definicje, klasyfikacje; modele i ich typologie; skala; konsekwencje; profilaktyka, terapia i ruch pomocowy*, w: *Sekty i nowe ruchy religijne – zagadnienia interdyscyplinarne*, red. P. Chrzczonowicz, I. Kamiński, Toruń 2012.
- Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. I, red. A. Wąsek, Warszawa 2006.
- Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Legalis 2017/el.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2018.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2010.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2015.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, LEX/el 2016.

- Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, S. Hoc, S. Przyjemski i in., t. III, Gdańsk 1999.
- Kosonoga J., *Komentarz do art. 190a k.k.*, w: *Kodeks karny*, red. R. Stefański, Legalis 2017/el.
- Krok D., *Poznawcze i emocjonalne strategie psychomanipulacji perswazyjnej w sektach*, w: *Kontrowersyjne grupy kultowe i sekty. Analiza psychologiczna i prawna*, red. M. Gajewski, Kraków 2011.
- Kropidłowski M., *Religie wobec samobójstwa*, www.racjonalista.pl/kk.php/s,3948.
- Kruszewska A., *Terroryzm w sektach (m.in. Aum Shinrikyo – Najwyższa Prawda)*, w: *Sekty. Społeczne i prawno-polityczne aspekty zjawiska*, red. I. Kamiński, M. Płodowski, Olsztyn 2009.
- Kuć M., *Kryminologia*, Warszawa 2010.
- Kuć M., *Samobójstwo terrorystyczne*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2013, nr 2.
- Kulczycki M., *To ja skazałem Bielczyka*, „Polityka” 1976, nr 10.
- Kwidziński W., *Psychopatologia destrukcyjnych kultów*, w: *Sekty. Społeczne i prawno-polityczne aspekty zjawiska*, red. I. Kamiński, M. Płodowski, Olsztyn 2009.
- Magisterial Inquiry Ordered into ‘Sati’ Incident*, www.rediff.com/news/2002/aug/07mp.htm.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 2007.
- Mazurek A., *Odpowiedzialność karna za podżeganie lub pomocnictwo do samobójstwa oraz doprowadzenie do zamachu samobójczego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1980, nr 1.
- Michalska-Warias A., *Terrorystyczne zamachy samobójcze*, w: *Samobójstwo*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2017.
- Posacki A., *Psychomanipulacja i inne rodzaje manipulacji w „psychotechnikach” i „technikach holistycznych”*, w: *Sekty i nowe ruchy religijne – zagadnienia interdyscyplinarne*, red. P. Chrzczonowicz, I. Kamiński, Toruń 2012.
- Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2017.
- Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce*, Warszawa 2000, https://mswia.gov.pl/ftp/pdf/raport_o_sektach.pdf.
- Ratajczak A., *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego*, Warszawa 1980.
- Romańczuk M., *Problem destrukcyjnych sekt a realizacja kryminalistycznej funkcji rozpoznawczej*, w: *Czynności procesowo-kryminalistyczne w polskich procedurach*, red. V. Kwiatkowska-Darul, Toruń 2004.
- Sati. The Blessing and the Curse. The Burning of Wives in India*, J.S. Hawley, New York–Oxford 1994.

- Suicide as Seen in Islam*, www.inter-islam.org/Prohibitions/suicide.html.
- Szczurek P., *Sati. Samospalenie wdów indyjskich w najdawniejszych relacjach wschodu i zachodu*, Warszawa 2013.
- Szelegiewicz A., *Stalking i przywłaszczenie tożsamości w polskim prawie karnym – zagadnienia wybrane*, „Ius Novum” 2013, nr 3.
- Szymanowska A., w: *Patologia społeczna. Wybrane zagadnienia*, red. T. Szymanowski, Warszawa 1991.
- Tétaz N., *Warto żyć. Samobójstwo – jego istota i zwalczanie*, Warszawa 1976.
- Wąsek A., *Prawnokarna problematyka samobójstwa*, Warszawa 1981.
- Weinberger-Thomas C., *Ashes of Immortality. Widow-Burning in India*, Chicago–London 1999.
- Wiak K., *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009.
- Williams G., *Świętość życia i prawo karne*, Warszawa 1960.
- Woman Jumps into Husband's Funeral Pyre*, <https://timesofindia.indiatimes.com/india/Woman-jumps-into-husbands-funeral-pyre/articleshow/3587874.cms?referrer=PM>.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010.
- Zamachy samobójcze zakończone zgonem – sposób popełnienia, powód popełnienia – 2013–2016*, <http://statystyka.policja.pl/download/20/232674/zamachysamobojczezakonczonezgonemsposobpopelnieniapowod20132016.xlsx>.
- Zasada D., *Starożytny obyczaj, nowożytna kara. Opis przypadku sati we współczesnych Indiach*, w: *Relacje międzykulturowe*, red. J. Królikowska, Warszawa 2008.
- Zimny M., *Terroryzm samobójczy*, Warszawa 2006.
- Çapan E., *Ataki samobójcze a islam*, w: *Terroryzm i zamachy samobójcze. Muzułmański punkt widzenia*, red. E. Çapan, Warszawa 2007.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

Orzecznictwo

- Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., VI KZP 13/75, Legalis nr 19478.
- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 13 listopada 2009 r., II AKa 276/09, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2011, nr 4, poz. 52.

**CRIMINAL ASPECTS OF SUICIDES COMMITTED
FOR RELIGIOUS MOTIVES****Summary**

The article concerned aspects of suicides committed on religious grounds, taking into account the rules of criminal law which may be the basis of criminalization. Although suicide in the light of criminal law is not a prohibited act, the legislator specified a number of provisions penalizing the bringing someone to suicide (including articles 151, 207 § 3, 190a § 3 of Polish Penal Code). What is more, behaviour taken in connection with the suicide may also be a prohibited act. In this context, the article analyzed the most common cases of suicides committed on religious grounds, like suicide terrorism, suicides committed in sects and the sati ritual. In the article used mainly the formal-dogmatic method.

Keywords: suicide, criminal responsibility, suicide terrorism, sects, bringing to suicide